

DAVID MARKUS EN ZIJN NAKOMELINGEN

EEN JOODSE FAMILIE IN AALTEN

In 1715 werd voor het gericht in Bredevoort, het stadje waar tot 1811 het burgerlijk bestuur van de zuid-oostelijke Achterhoek was gevestigd *, een conflict uitgevochten, waarvan de rechtbankverslagen van uitzonderlijke betekenis zijn voor de geschiedschrijving over de joodse gemeente in Aalten. De zaak zelf - vermeende diefstal uit de 'armenbusse' van de kille Bredevoort - behoeft ons hier niet verder bezig te houden. Belangrijker is het betoog van de verdediging, waarin het ontstaan van de synagoge in het vestingstadje wordt geschetst. 1)

Rond 1700 was Levi Moses, handelaar in manufacturen, uit 'Holland' naar Bredevoort gekomen. Met eigen geld had Levi Moses wetsrollen aangeschaft en in het huis van Jacob Isaac en diens vrouw 'Beele de Jodinne', beiden eveneens in Bredevoort woonachtig, was een huiskamer tot synagoge ingericht. Na het overlijden van Jacob Isaac rond 1714 werd deze synagoge verplaatst naar het huis van Levi Moses, die er tevens de functie van voorzanger bekleedde. In deze huissynagoge nu verzamelden zich niet alleen de joden uit Bredevoort maar ook die uit Aalten en Lichtenvoorde. Kennelijk was het aantal joden in Aalten te klein om er een eigen synagoge te onderhouden. Waar men voor het jaar 1700 naar sjoel ging - want de vroegste berichten over joden in Aalten en Bredevoort dateren van zo'n honderd jaar eerder - is niet bekend.

Er is nog iets waaraan deze processtukken hun belang ontleen: tot de opgeroepen getuigen behoorde ook de in Aalten wonende, 32-jarige DAVID MARKUS. Het is de eerste maal dat zijn naam in de archiefstukken opduikt. Waar hij werd geboren en wanneer hij naar Aalten kwam, is niet bekend. In 1715 woonde hij in dit dorp, en zijn nageslacht zou bijzonder talrijk zijn. Tot op de dag van vandaag worden nakomelingen van David Markus in Aalten gevonden en in de 18e en 19e eeuw behoorden ze tot de meest toonaangevende joodse families van het plaatsje, niet alleen door hun grote aantal maar ook omdat vele kerkbestuurders uit deze familie werden gekozen. De geschiedenis van de joodse gemeente in Aalten valt voor een niet onbelangrijk deel samen met de geschiedenis van deze familie. Wellicht gaat het hier om een verschijnsel dat ook in andere kleine killes kan worden waargenomen.

Ruim dertig jaar later, in 1748, werd in de Republiek een speciale oorlogsbelasting, de 'liberale gifte', geïnd. In het dorp Aalten werden acht joden voor deze belasting aangeslagen: *Den Jode Dav. Karkas getrouwt met Dina Jacobs heeft ses kinder over de 16 jaeren, besittende wet de selve een onverdeelde boedel, heeft den Eedt gedaen en den 1. termijn gefurneert.* 2) David Markus en zijn zoon Gompert waren de enigen die meer dan 500 gulden bezaten en voor de volle termijn (2% over het bezit) werden belast. De overige zes verklaarden, na het afleggen van 'den Joden Eedt', geen 500 gulden te bezitten en werden naar draagkracht aangeslagen.

Dat David Markus een vermogend man moet zijn geweest, blijkt ook uit de verdeling van zijn nalatenschap in 1763, het jaar van zijn overlijden. Drie zonen waren nog in leven: Gompert, David en Isaac. Een vierde zoon, Joseph geheten, was reeds overleden maar had wel kinderen nagelaten. Voor deze kinderen van Joseph ondertekenden de drie broers een schuldbekentenis van 820 gulden. 3) Als we er van uitgaan dat de nalatenschap van David Markus gelijkmatig onder de vier broers is verdeeld, dan heeft hij voor meer dan f 3000,- aan geld en goederen bezeten.

Van de minstens zes kinderen van David Markus zijn er dan vier van naam bekend. Op 9 November 1776 trad een 'Reglement' in werking, waarin door de Staten van Gelderland was bepaald dat joodse huwelijken voortaan dienden te worden aangegeven bij de magistraat of officier van de woonplaats. 4) Deze regeling gold met terugwerkende kracht, dus ook de bestaande en voor die datum gesloten huwelijken moesten alsnog worden gemeld bij het plaatselijk bestuur. Deze en latere huwelijksacten, maar ook de bij de hervormde kerk en de vanaf 1811 door de gemeente bijgehouden geboorte- en overlijdensregisters, maken het mogelijk om een genealogie van het nageslacht van David Markus op te stellen. De familie groeide explosief. Alleen al in Aalten werden minstens twaalf kleinkinderen geboren, waarvan slechts een deel in het dorp bleef wonen. In 1815 waren in Aalten nog zes kleinkinderen in leven. Het aantal achterkleinkinderen was toen inmiddels opgelopen tot ongeveer twintig, dit alles op een totale joodse bevolking van rond de veertig personen. Tot ver in de 19e eeuw zouden de nakomelingen van David Markus dit getalsmatige overwicht behouden. Zonder overdrijving kan worden gesteld dat David Markus niet alleen de stamvader van een uitgebreide joodse familie in Aalten was, maar tevens dat door de uitgebreidheid van diens nageslacht het bestaan van een joodse gemeente in Aalten mogelijk werd gemaakt.

* De heerlijkheid Bredevoort omvatte de huidige gemeenten Winterswijk, Aalten en Dinxperlo. In 1811 werden deze drie dorpen zelfstandige gemeenten. Enige jaren later werd het stadje Bredevoort, tot dan eveneens zelfstandig, bij de gemeente Aalten gevoegd.

DAVID MARKUS en zijn nakomelingen in Aalten 1683-1815

DAVID MARKUS x DINA JACOBS (6 kinderen waarvan vier met naam bekend)
(ca 1683-1763)

1. JOSEPH DAVID x ? beiden worden slechts eenmaal genoemd in
(+ voor 1763) 1763 i.v.m. nalatenschap van David Markus
- LEISER JOSEPH
- SARA JOSEPH (huwde haar neef Aron Gompert)
(1757-1827)
-

2. GOMPERT DAVID x 1749 RACHEL ARON uit ?
(+ 1789) (+ tussen 1798 en 1804)
- WILHELMINA GOMPERT x 1779 ISAAC LEVI uit Juchen (Dld)
- ARON GOMPERT x 1777 SARA JOSEPH (neef en nicht)
(+ tussen 1798 en 1804) (1757-1827)
- JOSEPH ARON (1778-1847)
- DAVID ARON (1784-1859)
- RACHEL ARON (* 1785)
- GOMPERT ARON (1792-1836, ongehuwd)
- LIEFMAN ARON (1800-1866, ongehuwd)

In 1813: Van Gelder

- JACOB GOMPERT x 1785 SARA ISAK uit Stadtlohn (Dld)
(* 1753) (1763-1825)
- GUMNE JACOB (* 1787, huwde Simon Jacob Schaap)
- FIJKEN JACOB (* 1792)
- GOMPERT JACOB (1795-1854)
- ISAC JACOB (* 1799)

In 1813: Fles

3. JACOB DAVID x 1761 SCHÖNE HERTSZ uit ?
(beiden + voor 1798)
- DEVA JACOB (* 1777) x 1798 CASPER ABRAHAM uit Winterswijk
- BERENDINA JACOB x 1796 EPHRAIM JACOBS uit Eibergen
- DAVID JACOB x 1798 DUIFKEN LEVI, xx 1815 HANNA GOMPERS
(1761-1816) (Elten, 1771-1811) (Groenlo, 1767-1844)
- LEVI DAVID (1805-1840, ongehuwd)
- SIMON JACOB x SARA CASPER COHEN, xx 1815 GUMNE JACOB FLES
(1780-1825) (Winterswijk 1787-1814) (* 1787)
- dr van Casper Abraham dr van Jacob Gompert:
- SCHEUNE SIMON (1807-1869)
- KLARA SIMON (1809-1878)
- DIENA SIMON (* 1811)
- JACOB SIMON (1813-1876)
- SAMSON JACOB (* 1785, ongehuwd, + tussen 1813 en 1823)
- In 1813: Schaap
4. ISAC DAVID x 1767 SIBILLE HERTSZ uit ?
(beiden + voor 1798)
- SCHÖNE ISAC x 1788 MOSES ISRAEL uit Terborg
- DAVID ISAC x SOPHIA GOMPERS uit Groenlo
(1768-1855) (1772~1853)
- ISAK DAVID (1803-1883)
- EVA DAVID (1806-1866, ongehuwd)
- GOMPERT DAVID (1809-1877, ongehuwd)

SEBILLA DAVID (* 1812)
LEVIE DAVID (1815-1895, ongehuwd)
- MARCUS ISAC (geen gegevens, woonde in Dinxperlo)
In 1813: De Haas

Het is niet eenvoudig om een beeld te krijgen van het leven van de Aaltense joden in de tweede helft van de 18e eeuw. De gegevens zijn schaars. Maar uit dit weinige krijgt men de indruk dat de joden in Aalten in hun doen en laten over het algemeen met betrekkelijk weinig beperkingen te maken hadden. Handelaren waren het: slachters, manufacturiers, marskramers, een enkeling met een eigen winkeltje. De een verdiende er een goede boterham mee, een ander leidde een armelijk bestaan. Ook binnen de familie van David Markus kwamen deze tegenstellingen voor. Toch waren onder de Aaltense joden juist zij degenen die in dat laatste deel van de 18e eeuw huizen en stukken land kochten. 51 Uit de notariële acten die van deze aankopen bestaan, blijkt niet alleen dat de kinderen en kleinkinderen van David Markus tot de meest welgestelde joden van het dorp behoorden maar ook dat zij in alle hoofdstraten van de toenmalige bebouwde kom woonden. Uit niets blijkt dat zij huizen in achterafstraatjes betrokken, terwijl in de voorschriften zulks toch als vestigingsvoorwaarde werd gesteld. Kennelijk werd de soep minder heet gegeten dan ze werd opgediend. 6)

Dat in de familie de emoties soms hoog konden oplopen, zozeer zelfs dat de rechter er aan te pas moest komen, leert een verslag van een gerechtelijk verhoor van zes getuigen naar aanleiding van een handgemeen tussen Jacob David en zijn neef Jacob Gompert, de zoon van Gompert David. De zaak speelde in 1776. 7)

Of getuigen hebben gehoord dat Jacob Gomperts zijn oom Jacob Davids op Saturday den 22. juni deses Jaers bij 't uitgaan van de Jodenkerk op de publijke straat heeft uitgescholden voor een lusebol en schobbejak?

De zes getuigen bevestigen dat zij gescheld hebben gehoord maar weten niet precies wat er werd gezegd. Verder zou Jacob Gompert zijn oom hebben aangegrepen, geslagen en ter neder gesmeten. De aanleiding van deze vechtpartij wordt uit het verhoor niet duidelijk. Het is niet onwaarschijnlijk dat hier sprake was van een beroepsruzie. De Aaltense joden waren bijna allen 'koopman' en men zat met een dergelijke eenzijdige beroepsverdeling natuurlijk nogal snel in elkaars vaarwater. Ook later kwam dit soort 'beroepsruzies' veel voor.

Er is nog iets dat uit het verhoor kan worden afgeleid. Als getuigen werden uitsluitend inwoners uit het dorp Aalten, joden en niet-joden, opgeroepen. We willen hieruit concluderen dat in 1776 de Aaltense joden zich inmiddels hadden losgemaakt van de Bredevoortse gemeente en over een eigen 'Jodenkerk' beschikten. Tot 1857 zou dat ook hier een huissynagoge zijn.

In 1813 namen de Aaltense joden een achternaam aan. De nakomelingen van David Markus noemden zich Fles. Van Gelder, Schaap en De Haas. Van deze vier namen heeft de naam FLES het kortst als joodse achternaam in Aalten bestaan. Jacob Gompert Fles, slachter en kerkbestuurder, had twee zonen. De wellicht meest dramatische gebeurtenis in het leven van Jacob Gompert was de overgang tot het gereformeerde geloof van zijn zoon Isac rond 1840. Het was de eerste en enige maal dat zoiets in Aalten gebeurde. Zijn andere zoon, Gompert Jacob, woonde lange tijd ongehuwd samen met Brandje Simon uit Groenlo. Het paar kreeg zeven kinderen waarvan er slechts drie volwassen werden. Na het overlijden van Gompert Jacob is zijn vrouw waarschijnlijk met haar kinderen naar elders verhuisd. Het bevolkingsregister vermeldt niet waarheen.

Algemeen bestuur des amptes Breda

Na de mede van 29 September 1790
niegens de leden en sielen der joodse
gemeente tot aalten 20 volgd dit manijdelijk

Naam	aanmerkingen	aanmerkingen	Tal
Jacob mosés	mit 1 zoon	2	3
David de ligman	1		1
Jacob mosés	en zijn vrouw	zichzelf 1	3
Aron gompert	en zijn vrouw	kinder 8	9
Jacob gompert	en zijn vrouw	kind en kind 6	6
David girak	en zijn vrouw	en kind 1	3
David jacob en vrouw	en ziele 1	en broer 4	5
David rack	1 en ziele 2		3
Jacob mosés	En broer en kind 3		3
Raechel weduw gompert	David broer 2		2
dit onderteekend voor de joodse gemeente			43
Op 20 September 1790			
Jacob Mosés			David jacob
Moses Jacob	Aron Gompert		Gompert

In 1798 deed de joodse gemeente opgave van het aantal leden. Om in de Franse tijd alle kerkgenootschappen gelijke rechten had gekregen maar het dorp Aalten over slechts één kerkgebouw besch te, werd door het burgerlijk bestuur voorgesteld om dit gebouw taxeren en de twee kleinere kerkgenootschappen (joden en kathol ken) een bedrag uit te keren, naar rato van het aantal leden, terwijl de hervormden het bestaande gebouw zouden blijven gebruiken. Dit plan is niet doorgegaan.

De belangrijkste persoon in de gehele familie was in het begin van de 19e eeuw ongetwijfeld Simon Jacob SCHAAP. Niet alleen bekleedde hij samen met zijn neef Jacob Gompert Fles de functie van 'opsiener' (kerkbestuurder) maar ook was hij de enige binnen de joodse gemeenschap die een winkel dreef, terwijl de overige joodse kooplui als 'kramer met een pak' (marskramer) te boek stonden. In zijn winkel was werkelijk van alles te koop. Een inventaris, opgemaakt in 1815 na het overlijden van zijn eerste vrouw, vermeldt onder andere katoenen, zijden en wollen doeken maar ook koffie, thee, cichorij, tabak, kaarsen, kandij, zeep, peper en zout, raapolie, borden, potten en pannen, beestevallen en paardehaar. Simon Jacob kon er goed van leven. Hij behoorde tot de welgestelde joden van het dorp en betaalde aan belasting tweemaal zoveel als de andere joodse kooplui. 8)

Bijzonder opvallend is de 'huwelijkspolitiek' van de familie Schaap. Niet alleen Simon zelf maar ook al zijn kinderen en een deel van zijn kleinkinderen trouwden met slechts twee andere families uit de Achterhoek: de familie Cohen uit Winterswijk en de familie Van Gelder uit Terborg. Het zal geen verbazing wekken dat daarbij vaak inteelt voorkwam. Een zeer frappant voorbeeld laten we hier volgen:

JACOB DAVID x SCHÖNE HERTSZ

- DEVA JACOB (SCHAAP) x CASPER ABRAHAM COHEN (wedn. Susanne Seligs)
(Aalten, * 1777) (Winterswijk, * 1758)
- SIMON JACOB SCHAAP x SARA CASPER COHEN (dr van Casper Abraham)

(Aalten, 1780-1825)	(W'wijk, 1787-1814)	Cohen uit 1e huwelijk)
SCHEUNE SCHAAP x	JACOB CASPER COHEN	(zn van Casper Abraham
(Aalten, 1807-1878)	(W'wijk, 1805-1844)	Cohen uit 2e huwelijk)

De situatie is nu als volgt: Casper Abraham Cohen, weduwnaar van Susanne Seligs, koopman uit Winterswijk, is voor de tweede maal gehuwd, namelijk met Deva Jacob Schaap uit Aalten. Casper Abraham Cohen heeft twee kinderen, een dochter uit zijn eerste huwelijk en een zoon uit zijn tweede huwelijk. De dochter is getrouwd met Simon Jacob Schaap, de broer van Deva. De zoon is getrouwd met Scheune Schaap, dochter van Simon Jacob Schaap en Sara Casper Cohen. Deze relaties vormen een ware puzzel. Bekijken we de zaken vanuit Scheune Schaap: voor haar is Casper Abraham Cohen niet alleen haar opa (want hij is de vader van haar moeder) maar ook haar schoonvader (want de vader van haar echtgenoot) en haar oom (want de man van Deva, de zuster van haar vader). Zo is Deva Jacob Schaap niet alleen haar stiefoma (want de tweede vrouw van haar opa) maar ook haar schoonmoeder (de moeder van haar man) en haar tante (want de zuster van haar vader). Voor Scheune Schaap is haar huwelijkspartner niet alleen haar echtgenoot, maar ook een neef (want de zoon van Deva die immers de zuster van haar vader is) en een half-oom (want de halfbroer van haar moeder). Zelfs is haar moeder tevens haar schoonzuster (want de halfzuster van haar man) en haar vader dus ook nog haar zwager.

De genealogie van de familie Schaap in Aalten kan als volgt worden samengevat: van de vijf kinderen van Jacob David en Schöne Hertsz verhuisden de beide dochters naar elders. Van de drie zonen stierf Samson Jacob ongehuwd en kinderloos. Uit het huwelijk van David Jacob Schaap en Duifken Levi kwam een zoon voort, die in 1840, eveneens ongehuwd, overleed. Alleen Simon Jacob, de winkelier, kreeg kinderen die op hun beurt weer huwden en kinderen kregen.

SIMON JACOB SCHAAP x SARA CASPER COHEN

(Aalten, 1780-1825) (Winterswijk, 1780-1814)

- SCHEUNE SIMON x JACOB CASPER COHEN (halfbroer van Sara Casper)
(1809-1869) (Winterswijk, 1E305-1844)
- KLARA SIMON x SALOMON LEIJSER VAN GELDER
(1909-1869) (Winterswijk, 1805-1844)
- DIENA SIMON (* Aalten 1811, verhuisd naar Zevenaar)
- JACOB SIMON x REBECCA VAN GELDER (zuster van Salomon Leijser)
(1813-1876) (Winterswijk, 1812-1882)

Dit echtpaar kreeg negen kinderen, waarvan alleen de twee oudste dochters de volwassenheid bereikten:

AMALIA	x	ABRAHAM VAN GELDER
(1854-1910)		(zn van Salomon Leijser van Gelder en Klara Simon Schaap)
SUSANNE	x	MARCUS GANS
(* 1857) (Winterswijk, * 1852)		

De familie Gans, vader, moeder en vijf kinderen, verhuisde in 1895 naar Arnhem.

Naast de 'huwelijkspolitiek' is er nog iets opvallends aan de familie Schaap: men woonde ook bij elkaar in de buurt. Het ouderlijk huis, dat wil zeggen het pand dat Simon Jacob in 1810 kocht en waar tevens zijn winkel was gevestigd, werd na diens dood in 1825 bewoond door zijn dochter Scheune, later door zijn zoon Jacob Simon. Tot in deze eeuw dreef Amalia Schaap er een naaiatelier.

Pijpenfabrikant Marcus Gans was lange tijd de naaste buurman van Amalia. Toen Marcus Gans naar een ander pand in de buurt verhuisde, werden Amalia's schoonzuster Julia van Gelder (niet in de genealogie opgenomen) en haar echtgenoot de naaste burenn. Marcus Gans bouwde in de directe omgeving ook nog een pakhuis en een fabriekspand voor zijn onderneming. Het pakhuis bestaat nog steeds en heeft naast de deur een kleine gedenksteen met de naam van Marcus' dochter Pauline en het jaartal 1896 daarin gekerfd. 9)

In de eerste helft van de 19e eeuw waren de families Schaap en Fles de belangrijkste takken van het nageslacht van David Markus. Niet alleen Simon Jacob maar ook diens zoon Jacob Simon en getrouwde kleinzoon Abraham van Gelder maakten lange tijd deel uit van het kerkbestuur. Met het overlijden van Jacob Simon Schaap in 1876 was deze in 1813 aangenomen achternaam in de mannelijke lijn echter uitgestorven. Amalia Schaap was in Aalten de laatste nakomeling van Simon Jacob, die deze achternaam droeg. Maar met het langzamerhand verdwijnen van deze twee takken

waren het nu juist de twee andere takken van de familie, De Haas en Van Gelder, die een steeds grotere rol in het kerkelijke leven gingen spelen.

De in 1803 geboren Isac David de Haas was de eerste uit deze tak die kerkbestuurder werd. Hij bekleedde deze functie meer dan vijftig jaar, vanaf ca 1830 tot aan zijn dood in 1883. Het zouden rumoerige jaren zijn. Tijdens zijn bestuursperiode werd de Aaltense synagoge gebouwd. Het was de tijd waarin het aantal leden van de joodse gemeente een eerste hoogtepunt bereikte - ongeveer tachtig personen - en waarin ruzies tussen de joodse handelaren veelvuldig voorkwamen. Deze 'beroepsruzies' werden vaak tot in de synagoge uitgevochten en eenmaal heeft men zelfs overwogen om de rust in de sjoel te herstellen door de diensten onder politietoezicht te laten plaatsvinden. 10) Isac David de Haas, die als enige van de vijf kinderen van David Isac en Sophia Gompers in Aalten huwde en kinderen kreeg, was manufacturerier en bewoonde het huis recht tegenover de hervormde kerk, op de hoek van de Landstraat en de Hogestraat, midden in het dorp. Het was een van de twee huizen die zijn vader had bezeten. Het andere huis, eveneens aan de Landstraat gelegen, werd bewoond door zijn broer Levie David die er tot zijn dood verbleef. Het huwelijk van Isac David was bijzonder kinderrijk. Merkwaardig is dat vele van deze kinderen, evenals hun ooms, niet huwden en in het ouderlijk huis bleven wonen.

De Landstraat, gezien vanaf de hoek met de Stationsstraat.

Vooran, links op de hoek de manufacturenzaak van Nathan Salomon Heijmans. De zaak werd later door zijn beide kinderen Henriëtte en Salomon overgenomen. Het pand rechts, met de boog, werd door paardeslager Spier gebouwd. Later heeft kosjere slager Abraham van Gelder er zijn zaak gehad. Op de hoek van de Landstraat en de Hogestraat (het huis met de twee kleine daken, precies boven het hondje) de manufacturenwinkel van Joseph, Meijer en Sara de Haas.

ISAC DAVID DE HAAS x MINSKE ROZENBERG
(1803-1883) (* Didam, 1809-1893)

- LEVY ISAK (1830-1889, ongehuwd)
- SIBILLA (* 1831, in 1865 naar Groningen)
- MARCUS ISAC (1834-1917, ongehuwd)
- SOPHIA (1835-1837)
- HERMAN ISAC (1837-1882, ongehuwd)
- HELENA (*1839, in 1867 naar Groningen)
- JACOB ISAC (* 1840, vertrokken)
- ABRAHAM ISAC (* 1842, in 1867 naar Groningen)
- SALOMON ISAC (1844-1904, ongehuwd)

- JOSEPH ISAC (1846-1932, ongehuwd)
- SARA (*1848, in 1933 naar Apeldoorn)
- MEIJER ISAC (1850-1934, ongehuwd)
- MOSES ISAC (* 1853, in 1881 naar Amersfoort)

Na hun vader hebben ook Marcus en Meijer de Haas deel uitgemaakt van het kerkbestuur. In 1929 waren nog drie kinderen van Isac David in leven. Uit dankbaarheid voor het bereiken van hun hoge leeftijd boden Meijer, Joseph en Sara tijdens een plechtige sjoeldienst waarbij ook opperrabbijn Vredenburg aanwezig was, een wetsrol aan. Deze wetsrol is gedurende de oorlogsjaren verstoep en is thans weer in de synagoge te vinden. 11)

De familie van Gelder, de meest uitgebreide en tevens laatste tak die hier aan de orde moet komen, was van oudsher vooral werkzaam in de veehandel en het slagersvak, de branche die zo kenmerkend was voor het Achterhoekse jodendom in de 19e en 20e eeuw. Van de vijf kinderen van Aron Gompert en Sara Joseph zorgden alleen de twee oudsten voor een nageslacht in Aalten. De anderen verhuisden of stierven ongehuwd en kinderloos.

JOSEPH ARON (1778~1847) x SARA PHILIPS VAN GELDER (Terborg, 1792-1865)

- ARON JOSEPH (1820-1880)
- REBEKKA (1823-1896)
- SCHEUNE (1831-1868)
     PHILIP ('Abraham van Seurken', buitenechtelijk kind van Scheune)
     (1865-1943)   x ESTHER SCHENK (Schoonhoven, 1860-1906)
                           xx ELISE COHEN (Pruisen, 1876-1943)
                           pleegzoon: JOSEPH BACKS (Utrecht, 1919-1942)

DAVID ARON (1784-1859) x FRAADJE ABRAHAM JOël (? , 1801-1872)

Het echtpaar kreeg negen kinderen waarvan alleen de oudste zoon in Aalten bleef wonen, huwde en kinderen kreeg.

- ARON DAVID x JULCHEN LIPPER
   (1829-1913) (Iserlohn, 1832-1907)
     DAVID ARON x ENGELINA VAN DER LAAN
     (1865-1938) (Noordbroek, 1865-1948)
- ARON DAVID (* 1898, in 1919 naar Winterswijk)
- IZAK DAVID x TRUITJE KEYZER
   (1899-1984) (uit Hasselt)
- JULIUS DAVID x FROUWTJEN VAN GELDEREN
   (1904-1976) (uit Hatterm)
     DAVID (* 1933)
     SALOMON (* 1937)

HERMAN ARON (* 1867, in 1900 naar Almelo)

JULIUS ARON (1869-1880)

FREDERIKA (*1871, in 1892 naar Winterswijk)

LEVIE ARON x JULA LANDAU

1873-1943)   (Gemen, 1882-1943)

- ERICH (1900-1943)
- JULCHEN (1912-1943)
- ARNOLD (1921-1941)
   SOPHIA   x JOSEPH WEIJEL
   (1876-1956) (Drummen, 1880-1960)
- ABRAHAM WEIJEL (* 1908, in 1928 naar Leeuwarden)
- ARON WEIJEL (* 1911) x KLARA COHEN (uit Neustadtgodius)
- JACOB WEIJEL (* 1914, in 1935 naar Amsterdam)
   ABRAHAM ARON x REINTJEN DE JONG
   (1878-1944)   (Apeldoorn, 1881-1944)
- ARNOLD ABRAHAM x DINA DE BRAVE
   (* 1908)   (* Den Bosch 1913)
     RENE ELISABETH (* 1938)

- EVELINE x EDUARD LEEZER
(* 1910) (* Aalten 1909)
- SIMON (* 1912)
- JULCHEN (*1913)
- MAURITS (*1916)

Joseph Aron was werkzaam als slachter, zijn broer David als veehandelaar. Van de laatste is bekend dat ook hij midden in het dorp aan de Bredevoortsestraat woonde.

Pas tegen het einde van de 19e eeuw, toen de achternaam Fles als joodse naam al was verdwenen uit het dorp en de naam Schaap op het punt stond te verdwijnen, begonnen de nazaten van Joseph Aron en David Aron een rol te spelen in het kerkbestuur. Tot op heden hebben zij dat gedaan. De eerste in deze tak was Aron David (1829-1913) die meer dan dertig jaar, vanaf 1880 tot aan zijn dood, kerkbestuurder was. Na zijn overlijden werd hij in een kort in memoriam in het NIW herdacht. Ook zijn zoon Levie en zijn schoonzoon Joseph Weijel hebben deel uitgemaakt van dit bestuursorgaan.

De twee kosjere slagers die Aalten in de eerste helft van deze eeuw telde, waren eveneens uit deze tak afkomstig. Het waren de beide broers Levie en Abraham. Hun broer Herman handelde in manufacturen en was de grappenmaker in de familie. In de Aaltensche Courant, verschenen vanaf 1895, vinden we zijn advertenties: "Gezondheidsflanel, door de H.H. Doctoren aanbevolen à 35 cent per el", daarbij in het midden latend of de doktoren het flanel dan wel de prijs aanbevelen. Een andere keer heet het bij hem: "Leve de concurrentie! Ontvangen: Baai, Bever, Buskins etc." Een tijdje later bleek hij de alleenverkoop voor Aalten van "Nieuw, Nieuw: Sportpijp Jaap Eden" te hebben. In het jaar 1900 vertrok Herman naar Almelo. 12) Ook diens neef, Arnold Abraham, die zo'n dertig jaar later zijn 'Goedkope Volksslagerij' opende, plaatste grappige advertenties in deze krant. "Geen gevaar dreigt U indien U Vleeschwaren koopt bij de Goedkope Volksslagerij" liet hij tijdens de eerste oorlogsmaanden in 1939 weten. 13)

De bezetting heeft ook onder de nakomelingen van David Markus slachtoffers gemaakt, maar desondanks wonen er nog steeds in Aalten, al meer dan 250 jaar. De achternamen De Haas en Schaap zijn in de loop der tijd verdwenen, de naam Fles bestaat alleen nog als niet-joodse achternaam. In het dorp is de familie Van Gelder de enige joodse tak die in directe mannelijke lijn van David Markus afstamt. De voornaam David is daarbij meer dan drie eeuwen vrijwel onafgebroken van vader op zoon doorgegeven en is nog steeds in de familie te vinden. Al die jaren hebben de nakomelingen van David Markus een belangrijke rol in het joodse leven in Aalten gespeeld, niet uitsluitend door hun grote aantal maar vooral doordat meer dan de helft van alle kerkbestuurders die van naam bekend zijn, uit hun kring voortkwam. De geschiedenis van deze familie van handelaren en kerkbestuurders, die in het bestek van dit artikel onmogelijk volledig kan worden beschreven, is in hoge mate de geschiedenis van de joodse gemeente in Aalten. 14)

Peter Lurvink

Noten

In het bovenstaande artikel is veelvuldig gebruik gemaakt van gegevens uit het Aaltense bevolkingsregister. De vindplaatsen van deze gegevens zijn niet in de noten opgenomen. R.A. = rijksarchief, G.A. = gemeentelijk archief, r.a. = rechterlijk archief.

1. R.A. Gelderland, r.a. Bredevoort, map 8, 'Levy Moisis, 1715'
2. G.A. Aalten, Archief Drost en Geërfden van de heerlijkheid Bredevoort, inv.nr. 155 en 156
3. R.A. Gelderland, r.a. Bredevoort, map 465, 21 September 1763
4. R.A. Gelderland, r.a. Bredevoort, map 445. Deze band bevat de eerste huwelijksacten die in het kader van het 'reglement' werden opgemaakt. Een exemplaar van het 'reglement' bevindt zich in G.A. Aalten, Archief Drost en Geërfden van de heerlijkheid Bredevoort, inv.nr. 10
5. R.A. Gelderland, r.a. Bredevoort, mappen 465 en 466
6. Hans Kooger, "Joods leven in Aalten en Bredevoort", in *Ne göpse vetelsels ovver Aalten en Brevoort*, Aalten 1984, p. 64
7. R.A. Gelderland. r.a. Bredevoort, map 364
8. Inventaris van de winkel van S.J. Schaap in: R.A. Gelderland, Notarieel Archief, notaris D.H. Rochet, 1815, acte 4. Het genoemde belastingregister is het verpondingsregister over de jaren 1803 t/m 1809 in: G.A. Aalten, Frans Archief, inv.nr. 52f. Gegevens over de joodse handelaren zijn ontleend aan het patentregister in G.A. Aalten, Archief 1818-1960, inv.nr. 357.

9. Gegevens over de verschillende behuizingen van de familie Schaap ontleend aan Bevolkingsregister en kadaster, beide in G.A. Aalten
10. G.A. Aalten, Archief 1818-1960, Ingekomen Stukken 1834
11. N.I.W. 1929, nr.6, p. 11
12. Aaltensche Courant, 13 Juni 1896 en 9 October 1897 13. Aaltensche Courant, 17 November 1939
13. Van de hand van de auteur verschijnt binnenkort een boek over de geschiedenis van de joodse gemeente Aalten. Een aankondiging van deze uitgave zal t.z.t. in MISJPOGE worden opgenomen.